

УДК 330.131.7:336.71

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Катерина Леонідівна ЛАРІОНОВА

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи Хмельницького національного університету

Вікторія Миколаївна РОМАНОВСЬКА

*студентка Хмельницького національного університету
E-mail: victoria.m.romashka@gmail.com*

Анотація. Стаття присвячена розробці механізму управління валютного ризику банку, який дозволить більш ефективно управляти ризиками, знизити загрозу їх виникнення, а при необхідності мінімізувати їх, що допоможе забезпечити стабільність надходжень та підвищити фінансову стійкість банку.

Аннотация. Статья посвящена разработке механизма управления валютного риска банка, который позволит более эффективно управлять рисками, снизит угрозу их возникновения, а при необходимости минимизировать их, что поможет обеспечить стабильность поступлений и повысит финансовую устойчивость банка.

Ключові слова: валютний ризик, механізм, процес управління валютним ризиком, оцінка ризику, методи оцінювання, методи управління, стратегії управління.

Ключевые слова: валютный риск, механизм, процесс управления валютным риском, оценка риска, методы оценки, методы управления, стратегии управления.

Постановка проблеми. Валютні операції відносять до найскладніших і найризикованіших операцій банківського бізнесу. Загострення фінансової кризи в Україні та подолання її наслідків негативно впливає на розвиток вітчизняного валютного ринку, а це тягне за собою зменшення обсягів іноземних інвестицій, спад на національному ринку операцій за участі нерезидентів, зниження обсягів експортно-імпортних операцій, а це все піднімає рівень актуальності вирішення проблеми зниження ризику від операцій з іноземною валютою. Сьогодні у вітчизняних банках відповідно до вимог Базельської угоди формуються системи управління валютним ризиком, головне завдання яких полягає у виявленні та запобіганні можливим несприятливим подіям, що можуть стати причиною виникнення валютного ризику, знаходженні шляхів мінімізації їх наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо питання управління валютними ризиками, то його дослідженню приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, економістів-дослідників, такі як: Т. А. Васильєва, Н. Г. Волик, А. О. Єліфанова, С. М. Козьменко, К. Т. Свешнікова, М. А. Ребрик, Л. А. Пуш, І. В. Попова,

Л. О. Примостка, Л. А. Пуш та інші. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій у цьому напрямі, сьогодні ще недостатньо досліджено і розроблено науково-методичні засади створення механізму управління валютним ризиком у банках України.

Потреба в наукових дослідженнях, розробках методичних та практичних рекомендацій щодо формування механізму управління валютним ризиком зумовили вибір теми наукового дослідження та підтверджують його актуальність.

Метою статті є удосконалення механізму управління валютними ризиками банків для підвищення рівня їх економічної безпеки та фінансової стійкості.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Банки повинні намагатися створити комплексну систему ризик-менеджменту, яка забезпечувала б надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх видів ризику на всіх рівнях організації, у тому числі з урахуванням взаємного впливу різних категорій ризиків, а також сприяла вирішенню питання конфлікту завдань між необхідністю отримання доходу та мінімізацією ризиків [1].

Сутність системи управління валютними ри-

зиками банку (далі – УВРБ) доцільно розглядати в контексті загальної системи управління ризиками. Таким чином, використання системного підходу до визначення сутності управління ризиком дозволяє виділити та охарактеризувати його елементи з урахуванням особливостей їх взаємодії між собою [2, с. 91].

Механізм являє собою систему взаємопов'язаних організаційних, економічних і управлінських методів, що забезпечують реалізацію стратегічних цілей банку, тому ми вважаємо за потрібне виокремити дві основні його складові: складову формування і його функціональну (рис. 1).

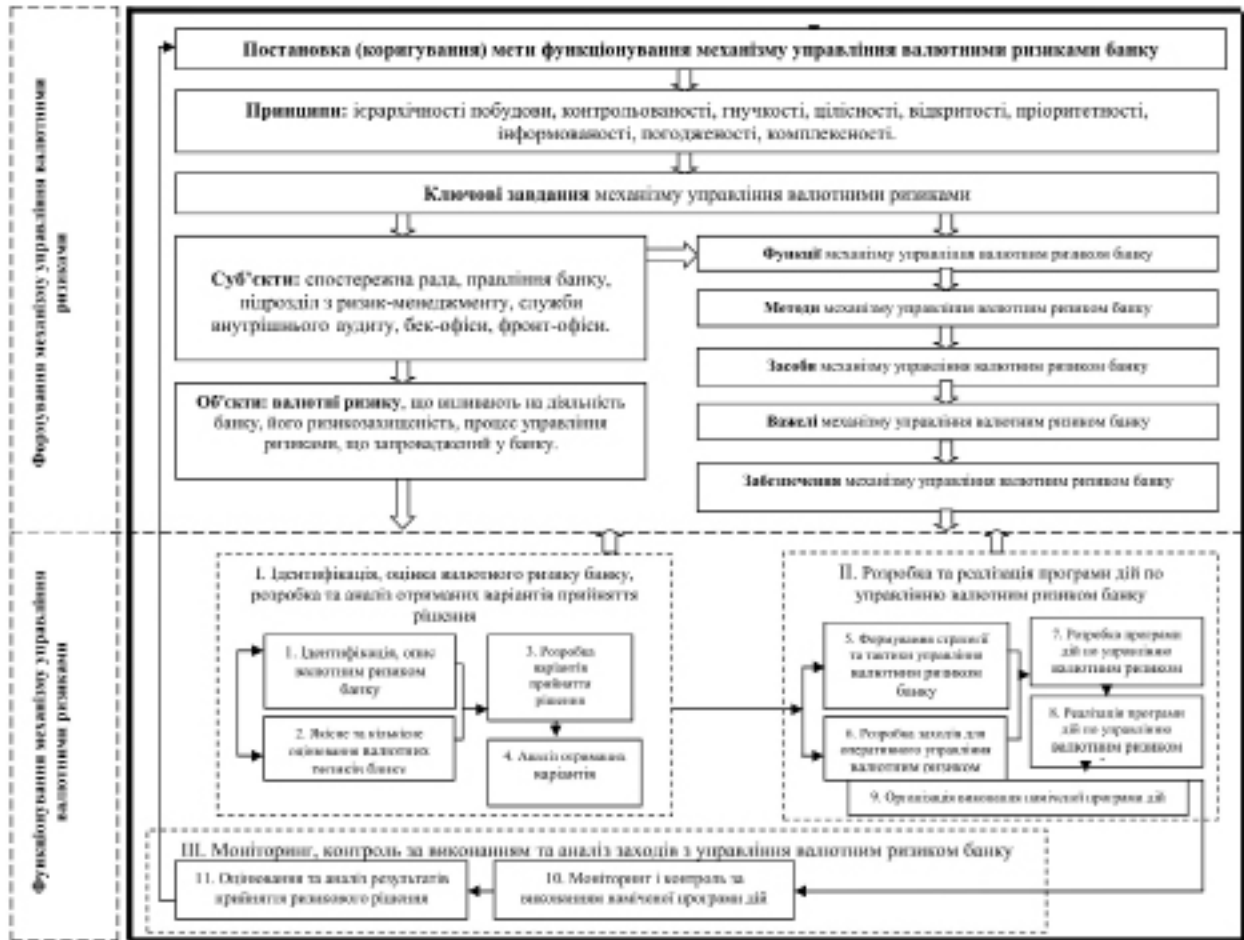

Рис. 1. Механізм управління валютним ризиком банку

Перш за все, складова формування механізму УВРБ буде включати в себе підсистему цілей банку, яка визначається безпосередньо і основною метою управління та контролю над валютними ризиками, тобто:

- мінімізація втрат капіталу банку при формуванні активів та пасивів з використанням іноземних валют;
- недопущення недотримання банком вимог валютного законодавства та органів валютного контролю при здійсненні операцій з іноземною валютою та виконанні функцій валютного контролю [3, с. 149].

З позиції системного підходу, механізм управління валютним ризиком буде виступати ефективною підсистемою впливу між суб'єктом та об'єктом управління в системі УВРБ.

Управління ризиком можна визначити як специфічну систему, що об'єднує у собі керуючу підсистему (суб'єкт) та керовану підсистему (об'єкт), що взаємодіють між собою на основі різноманітних зв'язків (механізму управління), а також підсистеми, що забезпечують реалізацію таких зв'язків з метою досягнення цілей банку.

Суб'єкт є своєрідним генератором імпульсів, тобто управлінських рішень, за допомогою яких

впливає на об'єкт управління. Керуюча підсистема (суб'єкт) включає такі функціональні і структурні підрозділи банку: спостережна рада, правління банку, підрозділ з ризик-менеджменту, служби внутрішнього аудиту, бек-офіси, фронт-офіси.

Об'єктом управління у системі валютного ризик-менеджменту виступає валютний ризик, який можна представити як систему окремих видів валютного ризику, кожен з яких, у свою чергу, складається з джерела ризику, експозиції до нього та наслідків його реалізації. Таким чином, управління валютним ризиком передбачає вплив суб'єкта управління на окремі елементи валютного ризику, за допомогою чого об'єкт управління приводиться в необхідний для суб'єкта стан.

Вплив на об'єкт реалізується шляхом прийняття та виконання суб'єктом управління управлінських рішень на основі механізму управління валютним ризиком банку.

Для адекватного функціонування механізму управління валютним ризиком у банку повинно бути налагоджене забезпечення управління валютним ризиком, яке складається з:

- методичного забезпечення – взаємопов'язаною сукупністю інструментів, що дозволяють здійснювати вплив на окремі елементи валютного ризику, деформуючи його згідно з поставленою метою;

- матеріально-технічного забезпечення, яке включає в себе: сукупність приміщень, обладнаних належним чином, технічних засобів, програмного забезпечення процесу управління валютним ризиком; бюджет фінансування витрат управління валютним ризиком; достатній обсяг капіталу, необхідний для проведення алокації з метою управління валютним ризиком;

- інформаційного забезпечення – неперервним і цілеспрямованим відбором та обробкою відповідних інформаційних показників з внутрішніх та зовнішніх джерел, які необхідні для прийняття ефективних управлінських рішень;

- нормативного забезпечення – положень, інструкцій, методичних вказівок тощо, які розробляються банком і регулюють процес управління валютним ризиком;

- кадрового забезпечення, яке включає всі аспекти роботи з персоналом (зокрема пошук, відбір працівників, підвищення їх кваліфікаційного рівня тощо), який задіяний у процесі управління валютним ризиком.

Складова функціонування механізму – включає процес управління валютним ризиком банку, який складається з декількох основних етапів, які для ефективнішого застосування повинні бути забезпечені системою моніторингу (рис. 2).

Рис. 2. Процес управління валютним ризиком банку

Досліджено, що першочерговим завданням у процесі управління валютним ризиком є його виявлення [4, с. 94]. На цьому етапі визначається розмір відкритої валютної позиції та ступінь її ризикованості. Детальне відслідковування змін розміру відкритої позиції та відповідності поточних показників встановленим нормативам є запорукою стабільної роботи банку.

Не менш важливим етапом управління валютним ризиком є оцінка його величини. Коректна кількісна оцінка величини валютного ризику є досить складним та важливим завданням.

Нині в банках застосовуються та вдосконалюються внутрішні моделі кількісної оцінки: аналіз чутливості до змін значень факторів ризику (What-If Analysis), ARCH/GARCH моделі, імітаційне моделювання (Simulation) і сценарний аналіз (Scenario Analysis), серед іншого за екстремально несприятливими сценаріями (Stress-testing) [5, с. 106].

Найбільш поширеними методами стохастичного оцінювання ВРБ є VAR-аналіз (методика призначена для вимірювання валютних ринкових ризиків негативної переоцінки відкритих валютних позицій у банку (в умовах відсутності глобальних стресів на валютному ринку) і може використовуватися при управлінні ринковими валютними ризиками), аналіз очікуваних «хвостових» втрат (ETL-аналіз), спектральне оцінювання ризику (SRM-аналіз), деформаційне оцінювання ризику (DRM-аналіз) [6, с. 393].

Наступним етапом є вибір методу управління валютним ризиком, тому з метою повного висвітлення цього питання ми згрупували методи на [7; 8; 9]:

- зовнішні: структурне балансування валютних потоків за строками та сумами; строкові валютні угоди;

- внутрішні: лімітування; проведення поточних конверсійних операцій; метод випередження та відставання (зміна строків валютних платежів); дисконтування платіжних вимог у іноземній валюті.

У даному контексті слід зазначити, що зовнішні методи управління валютним ризиком практично недоступні для банків, що функціонують в Україні, у силу відсутності строкового сегменту валютного ринку, обмеженості валютних ресурсів та недосконалості практичних навичок здійснення строкових валютних операцій. Як наслідок, управління валютним ризиком банку здебільшого здійснюється за допомогою внутрішніх методів, найпоширенішим серед яких є лімітування.

Виявлено, що доцільність та практичну значимість обраного методу управління валютним ризиком можна оцінити тільки по завершенню процесу управління, коли можливо підрахувати потенційні та реальні збитки, а також коли стане відомим фінансовий результат з валютного потоку, щодо якого було проведено управління, і фінансовий результат у відношенні того ж валютного потоку в разі, якби подібного управління не було здійснено. Обґрунтовано, що контроль та моніторинг обраних методів управління валютним ризиком та оцінка їх ефективності уможливить вдосконалення діючої системи управління в банку загалом.

Вибір методу управління має бути обумовлений обраною стратегією банку щодо управління валютним ризиком, ми розробили власну класифікацію та взаємозв'язки стратегій банку щодо управління валютним ризиком, що допоможе ширше відобразити суть окремих стратегій (рис. 3).

Рис. 3. Класифікація стратегій банку щодо управління валютним ризиком

Джерело: розроблено автором на основі [6; 10])

Таким чином три основних види стратегій, які можна виділити це: стратегія максимізації прибутку, яка полягає у підтриманні відкритої валютної позиції з метою отримання прибутків від зміни курсів валют, тому для неї є характерним підвищений ризик; стратегія валютного метчингу прибутку – вирівнюється валютна структура балансу з метою уникнення валютного ризику, проте повністю уникнути валютного ризику не вдасться, оскільки залишається можливість виплати дивідендів в іноземній валюті або одержання прибутків від міжнародної діяльності; стратегія комбінування прибутковості та ризикованості – характерним є середній рівень ризику, банк орієнтується на отримання прибутку від зміни валютних курсів, проте вживає усіх заходів, щоб забезпечити себе від ризику втрати кошти.

Щодо підвидів стратегій банку, то до них входять: агресивна – характерний підвищений ризик, орієнтація на максимальний прибуток, шляхом спекулювання на змінах валютного курсу; динамічна – на етапі планування є можливість змінити обрану стратегію; активна – банк здійснює заходи, щодо регулювання ризику; поміркована – рівень ризику відповідає ризику банківської системи; статична – на етапі планування стратегія не може бути змінена; консервативна – найнижчий рівень ризику, нижчий, ніж в середньому по банках; пасивна – регулювання ризику банком відсутнє.

На останньому етапі управління валютним ризиком банку здійснюється постійний контроль за ризиками з механізмом зворотного зв'язку,

визначається чи була досягнута стратегічна мета діяльності банку.

За результатами регулювання оцінюється залишковий рівень ВРБ та приймається рішення щодо необхідності застосування додаткових коригуючих процедур; здійснюється висновок відносно ступеню ефективності проведеного регулювання ВРБ; відбувається ідентифікація факторів, що мали негативний вплив на його результати; розробляються та впроваджуються заходи щодо удосконалення механізму управління ризиками в банку та ВРБ, зокрема.

З метою вчасного виявлення відхилень фактичних результатів управління ВРБ від планових показників та вжиття відповідних коригуючих заходів задля досягнення цілей банку, розробляються та впроваджуються процедури моніторингу, контролю та аудиту ВРБ.

Висновок. Отже, валютні ризики є невід'ємною частиною банківської діяльності, тому ефективна організація механізму управління ризиками повинна бути однією із ключових конкурентних переваг банку. Банки повинні приділяти значну увагу як функціональній складовій механізму, так і складовій формування, дотримуватись усіх етапів процесу управління валютним ризиком, використовувати запропоновані методики оцінки ризику. За допомогою розробленого механізму банки зможуть більш ефективно управляти ризиками, знизити загрозу їх виникнення, а при необхідності мінімізувати їх, що допоможе забезпечити стабільність надходжень та підвищити фінансову стійкість банку.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361 / Національний банк України. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.0>. — 16.04.2011.
2. Управління ризиками банків [Текст] : монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. — Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. — 299 с.
3. Пуш Л. А. Організація системи управління валютними ризиками в банківських установах / Л. А. Пуш // Фінанси, облік і аудит. — 2012. — Вип. 19. — С. 145–152.
4. Тимків А. Теоретичні засади планування ризику в банківській діяльності / Андрій Тимків // Економічний аналіз : зб. наук. праць Терноп. нац. екон. ун-ту. — Тернопіль, 2013. — Вип. 12, ч. 2. — С. 93–97.
5. Волик Н. Г. Удосконалення методичних підходів до процесу управління валютним ризиком / Н. Г. Волик // Сучасні питання економіки і права. 2011. — Вип. 2. — С. 105–111.

6. Ребрик, М. А. Порівняльний аналіз методів стохастичного аналізу валютного ризику банку / М. А. Ребрик, Л. А. Потьомка, А. В. Пастушко // Економічний аналіз : зб. наук. праць. — 2013. — Вип. 12. — Частина 2. — С. 83–90.

7. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку / Л. О. Примостка // Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2004. — 468 с.

8. Свешнікова К. Т. Лімітування валютних ризиків комерційних банків в Україні / К. Т. Свешнікова // Проблеми і перспективи роз-

витку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 248–257.

9. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: постанова Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=z0841-01>.

10. Попова І. В. Валютні ризики в контексті сучасних реалій / І. В. Попова, М. І. Нікель // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9(4). — С. 312–321.